

En Layo i en Vador, naturals de Figueres

Anna Capella

La relació entre Pelayo Martínez Paricio (Figueres, 1898-1978) i Salvador Dalí Domènech (Figueres, 1904-1989) els venia de família. En la Figueres de 1900 i en el Cadaqués d'estiu, és fàcil imaginar que un notari amb inquietuds culturals –Salvador Dalí Cusi– i un metge, aficionat a l'egiptologia i a les arts en general –Pelayo Martínez de Aloy–, compartissin amistats i tertúlies,(1) independentment de les possibles relacions professionals que potser van mantenir però de les quals no tinc constància. Per això no és d'estranyar que els seus fills es coneguessin ja de ben joves. Tots dos van anar a l'institut i a les classes de dibuix del professor Joan Núñez, però per la diferència d'edat –en Vador era sis anys més petit– no va ser aquí on es van trobar.

Entre 1919 i 1920, l'escriptor Antoni Papell, el dentista Enric Salesa, el notari Josep Comas, el poeta Jaume Maurici, el polític Martí Vilanova, el mestre Rafael Ramis, els catedràtics d'institut Albert Pi i Esteban Botella i l'arquitecte Pelayo Martínez es trobaven en un pis del carrer Muralla de Figueres, propietat de Josep Soler Grau. Per aquell pis hi van passar durant aquells anys tot un grup de joves que havien d'influir decisivament sobre la Figueres dels anys següents. En aquesta «casa pairal», com l'anomenaven ells mateixos, hi va tenir la seu la publicació de càire

socialista *Renovació Social*, dirigida per Martí Vilanova, on el jove Dalí publicà un dels seus primers articles, l'any 1919. Un any després en sortí una revista d'humor anomenada *El Sanyó Pancraci*, de la qual se'n van fer tres números. Amb la capçalera dissenyada per Pelayo, pretenia ser el quinzenal de Ramema, un sinònim que van inventar per a la ciutat de Figueres, per a

Inauguració del Club Méditerranée (1961). Pelayo Martínez és el tercer per l'esquerra, al costat de Gala i Salvador Dalí.

la qual, ell mateix, amb Frederic Marès, havien projectat, ja a l'any 1918, un monument dedicat a Pep Ventura (amb brollador d'aigua i espai per als músics de cobla per actuar en les grans festes «ramemines»), una casa de l'Art (amb un museu per als objectes trobats en aquestes terres, sala per a concerts, biblioteca i escola de dibuix i bells oficis) i l'església Ramemina.(2) Soler Grau i tot el grup d'amics van deixar que el jove pintor, que ja començava a ser conegut a la ciutat, decorés les habitacions del pis amb unes pintures al fresc i amb l'escut del senyor Pancraci.(3) Uns mesos més tard fins i tot li van deixar que hi instal·lés el seu primer taller.

De ben segur que Pelayo va visitar les primeres exposicions de Dalí a Figueres (1919, 1921, 1922) i que va veure la carrossa de la cavalcada de Reis (1921). Com també deuria visitar alguna de les exposicions de Dalí a Barcelona, ja que un cop obtingut el títol d'arquitecte, l'any 1920, va treballar a la capital catalana, on va desenvolupar projectes tan destacats com el del Palau d'Arts Gràfiques de Montjuïc (1928) per a l'Exposició Internacional. Mentrestant, algunes tardes d'hivern de 1929 Luis Buñuel i Salvador Dalí redactaven el guió d'*Un chien andalou*, en una de les taules del cafè Emporium de la Rambla o passejant pel Parc Bosc de Figueres. En Pelayo havia fet el projecte de decoració del bar l'any 1921 i el de l'escalinata central del parc, l'any 1926. A la ciutat, la seva presència ja era més que notable, amb l'execució de la casa Comet, Dalfó, el Colmado Vives, la casa Galter i la Pagès, totes dels anys 20.

Malgrat l'interès que Dalí va manifestar sempre per saber què passava al Casino i a la Rambla de Figueres —ja fos a París o després als EUA—, i que Pelayo entre Figueres, la Bisbal i Barcelona deuria estar al corrent de l'ascendent trajectòria del pintor, no recuperem testimonis significatius de la seva relació fins que Dalí s'instal·là a Portlligat, a partir dels anys 50. Amb tot, hi ha un episodi d'infància, relatat per la filla de Pelayo, Catalina Martínez, que situa la família vivint una temporada a la casa de pescadors de Dalí a Portlligat durant la Guerra Civil. L'episodi de fer tapiar per salvaguardar-lo l'altar barroc de l'església de Cadaqués abans d'habilitar-la com a hospital i la vin-

culació professional de Pelayo amb el poble, ens fa versemblant el seu record.

No és estrany doncs que després d'haver viscut en aquell paratge idíl·lic, Pelayo Martínez coincidís amb el seu amic en la necessitat de preservar-lo. Tan bon punt Dalí va tornar del seu exili americà, l'estiu de 1948, va fer gestions per obtenir alguna declaració de protecció. De totes maneres, la primera petició oficial que consta és una carta de Pelayo Martínez a l'Ajuntament de Cadaqués, de juny de 1950, en què demana explícitament la protecció de Portlligat i la creació d'un patronat que hauria d'emetre uns dictàmens previs i del qual haurien de formar part l'alcalde de Cadaqués i Salvador Dalí, entre d'altres. Una còpia d'aquesta carta, conservada a l'arxiu del Centre d'Estudis Dalinians, fa pensar que fou feta en col·laboració de Dalí o que l'arquitecte en va voler assabentar el seu amic. «Portlligat», diu la carta, «constituye en la hora presente una ficha turística internacional de primera magnitud, universalment conocido», i a continuació ho compara amb dos paratges més, el nucli antic de Montblanc i la font Moixina d'Olot.(4) Tenim també la constància d'un petit croquis i pressupost d'un taller «casa Dalí» per al pintor a Portlligat que li va fer Pelayo segurament en aquest temps, però no es pot precisar perquè no porta data.(5)

Cap als anys 60 tornaren a trobar-se sovint, ja que Pelayo Martínez rebé l'encàrrec de projectar el Club Mediterráneo, al Pla de Tudela, ben a prop del cap de Creus. «Vaig acceptar l'encàrrec», li digué a Josep Pla, «pensant que si no ho feia jo no es deixaria pas de fer i el que hi intervingués és ben segur que no s'ho hauria pres amb tant de respecte i carinyo».(6) Entre els documents i plànols que conservava Pelayo Martínez es va localitzar recentment un dibuix-croquis de Salvador Dalí en què li proposa diverses solucions per a les construccions d'aquest nucli d'estiueig. Cases de planta baixa, per reduir d'impacte, i colors que no trenquessin el paisatge rocós de l'entorn eren les idees primordials de Dalí, plasmades en un dibuix a tinta, segurament de 1961. En una nota que li envià per aquestes dates li demana explícitament: «No destruyamos el pedazo de Atlántida geológica sublime que es la plana de Tudela».(7) Darrere d'aquesta complicitat

hi ha també el record d'aquelles excursions estiuenques dels anys 20 al Pla de Tudela –de dos o tres dies amb tendes– que feien els germans Xirau i Joan Sutrà, i en les quals tots dos havien participat.

Per les actes del patronat de Portlligat sabem que Dalí i la resta de components d'aquest tribunal urbanístic van haver d'examinar durant aquells anys diversos projectes presentats per Pelayo Martínez. Un projecte especialment controvertit i debatut a les reunions del Patronat va ser el de l'Hotel Portlligat, propietat d'Ubal Pell. Ja en la tercera trobada, el 1959, es recordava que «el propietario no ha cumplido el compromiso de revestir de piedra seca la fachada del nuevo cuerpo del edificio». Deu anys més tard, se li tornà a reiterar «la obligatoriedad de recubrir la fachada principal con piedra seca, al estilo del país». (8) I d'aquest any 1961 és un altre dibuix de Dalí amb indicacions sobre la màxima altura que haurien de tenir les parets recobertes de pedra seca per «minimitzar el bolum»[sic], segons paraules escrites per Dalí al seu «amic Layo» en aquest mateix document. (9) En qualsevol cas, el to que utilitzava Dalí i l'afectuos «fort abras» amb què acabà les ratlles indiquen que entre tots dos hi havia unes discrepàncies pròpies d'amics. Amb tot, la voluntat d'ampliació

del propietari tornà a portar cua pocs anys després, ja que en una reunió del 5 de maig de 1972 s'acordà «no autorizar el proyecto del arquitecto Sr. Pelayo Martínez de construcción de pequeños edificios unifamiliares en terrenos del hotel por considerar que ello afectará profundamente el carácter de la cala de Portlligat». (10)

Una prova més d'aquesta confiança és que cada any, quan acabava l'estiu i abans d'emprendre el seu periple per París i Nova York, Dalí mostrava els quadres que havia pintat durant aquell estiu als seus amics figuerencs. I entre aquest grup selecte hi havia Pelayo Martínez, al costat del llibreter Ramon Canet i altres amics de la infància, com Joan Sutrà, Josep Gironell, Ramon Reig i esporàdicament alguns altres. Tots ells es trobaven també, de tant en tant, a la tertúlia de la rerebotiga de can Canet. Quan l'alcalde Ramon Guardiola decidí impulsar l'agost de 1961 un homenatge a Dalí que havia de servir de plataforma per a l'anunci de la creació d'un futur museu, entre la llista d'impulsors hi havia també Pelayo Martínez. En Layo va ser sempre un partidari d'aquell artista, en Vador, que havia vist créixer des de ben jove.

Anna Capella Molas és directora del Museu de l'Empordà.

Croquis per al Club Méditerranée. Salvador Dalí. 1960.

Notes

- (1) A la col·lecció familiar es conserva un magnífic retrat que va fer Ramon Pichot (1872-1925), íntim amic de la família Dalí, a Pelayo Martínez de Aloy. Publicat a *El país de Dalí*. Editat per l'Ajuntament de Figueres i el Consorci del Museu de l'Empordà. 2004.
- (2) D'aquests projectes, en tenim constància per la relació epistolar entre Pelayo Martínez i Frederic Marès, transcrites a *Pelayo Martínez. Arquitecte*. Editat per l'Ajuntament de Figueres i el Museu de l'Empordà. 1998.
- (3) *El país de Dalí*.
- (4) Correspondència. Centre d'Estudis Dalinians. Fundació Gala-Salvador Dalí.
- (5) *El país de Dalí*. Original a l'Arxiu del COAC. Fons Pelayo Martínez.
- (6) *Pelayo Martínez. Arquitecte*.
- (7) *El país de Dalí*. Original a l'Arxiu del COAC. Fons Pelayo Martínez.
- (8) Actes del Patronat de Portlligat.
- (9) *El país de Dalí*.
- (10) Actes del Patronat de Portlligat.